Зафар ФАХРИДДИНОВ,
Ўзбекистон халқаро ислом академияси
Исломшунослик ва ислом цивилизациясини
ўрганиш ICESCO
кафедраси таянч-докторанти
z.fahriddinov@iiau.uz

“ТАҲСИЛ НАЗОИРУ-Л-ҚУРЪОН” АСАРИНИНГ МАНБАШУНОСЛИК ТАҲЛИЛИ

CODICOLOGICAL ANALYSIS OF THE “TAHSIL NAZAIRU-L-QURAAN”

КОДИКОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ “ТАХСИЛЬ НАЗАИР АЛЬ-КУР’АН”

АННОТАЦИЯ: *Ушбу мақолада Ҳаким Термизийнинг “Таҳсил назоири-л-Қуръон” асарининг Мисрдаги Искандария шаҳрининг Баладия кутубхонасида сақланаётган қўлёзмаси ва ундан кўчирилган Қоҳирада сақланаётган иккинчи қўлёзма нусхасининг ёзилган вақтлари, кўчирувчилари, тарихи, қўлёзмаларнинг ўзига хос хусусиятлари, қоғози, ўлчамлари ҳақида гап боради. Бундан ташқари қўлёзмаларнинг каталоглардаги тавсифлари ўртасидаги фарқлар ҳамда тадқиқотчилар томонидан қўлёзма ҳақида берилган маълумотлар ўртасидаги зиддиятлар таҳлил қилинган.*

Калит сўзлар*: Термизий, қўлёзма, тавсиф, кодикология, тўплам, варақ, хаттот, котиб, нашр, лавҳа, ўлчам, лексикография*

ANNOTATION: *This article discusses the time, copiers, history, peculiarities of manuscripts, papers and size of the manuscript of Hakim Tirmidhi’s “TahsilNazairi-l-Quraan” kept in the Baladiya Library in Alexandria, Egypt, and the second manuscript copied from it, which is kept in Cairo. In addition, the differences between the descriptions of the manuscripts in the catalogs and the discrepancies between the information provided by the researchers about the manuscript were analyzed.*

Keywords: *Hakim Tirmidhi, manuscript, description, codicology, collection, sheet, calligrapher, secretary, publication, plate, size, lexicography*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье рассматривается рукопись «Тахсиль назоири-л-Кур’ан»*

Хакима Термизи, хранящаяся в библиотеке Баладия в Александрии, Египет, и вторая копия второй рукописи, хранящаяся в Каире. Кроме того, были проанализированы различия между описаниями рукописей в каталогах и расхождения в информации, предоставленной исследователями о рукописи.

Ключевые слова: *Термизи, рукопись, описание, кодикология, сборник, лист, каллиграфия, секретарь, издание, лист, размер, лексикография.*

Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Али ал-Ҳаким ат-Термизий (ваф. 932 й.) ислом оламида самарали ва баракали ижод қилган олимлардан бири ҳисобланади. Зеро, у ҳадис, фиқҳ, тафсир, ақида, нафс тарбияси, ислом маърифати ва ахлоқи, луғат соҳаларида ҳам бирдек муваффақиятли асарлар битган. Шунингдек, у “Будувву-ш-шаън” номли автобиографик асарида ўзининг муайян муддат фалакиёт илмлари билан ҳам шуғулланган қайд этган. Бундан кўринадики, Ҳаким Термизийни ўз даврининг қомусий олими сифатида эътироф этиш мумкин. Шу билан бирга Ҳаким Термизийнинг луғат илмига, араб тили луғатшунослигига қўшган ҳиссаси ҳам катта. Араб олими Ражо Музайян Ҳаким Термизийнинг луғат илмига қўшган ҳиссасини юксак баҳолаб, эътироф этишича, сўзларнинг илмий тадқиқига ҳам катта ҳисса қўшган ва бу хусусан, “Таҳсил назоири-л-Қуръон” ва “ал-Фуруқ ва ман‘у-т-тародуф” асарларида яққол кўзга ташланади. Ушбу асарлар орасида “Таҳсил назоири-л-Қуръон”нинг қадимий қўлёзмаси борасидаги тадқиқиотлардаги маълумотлар турлича келиши била ажралиб туради.

Ҳаким Термизийга мансуб “Таҳсил назоири-л-Қуръон” асарининг ягона қўлёзма нусхаси Мисрнинг Искандария шаҳридаги Баладия кутубхонасида 3585ج/II рақам остида сақланади. Мазкур қўлёзма муаллифнинг бошқа асарлари билан бир жилдда бўлиб, ушбу тўпламдан унинг “ал-Масоилу-л-макнуна” (Яширин масалалар, 3585ج/I) ва “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” (Муаттила фирқасига раддия, 3585ج/III) асарлари ҳам ўрин олган. Яъни, “Таҳсил назоири-л-Қуръон” асари тўпламда “ал-Масоилу-л-макнуна” ва “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” асарларининг ўртасида жойлашган. “Таҳсил назоири-л-Қуръон”ни ушбу қўлёзма асосида нашрга тайёрлаган ва 1969 йилда чоп эттиган Ҳусний Зайдон гувоҳлик беришича, айни жойлашув асарнинг нисбатан бенуқсон сақланиб қолишига ҳал қилувчи омил бўлиб хизмат қилган.

Ҳ.Зайдон қўлёзма ҳақида қуйидаги тавсифий маълумотларни ҳам бериб ўтади. Ушбу қўлёзма йирик ўлчамдаги 32 варақдан иборат бўлиб, тўпламнинг ўртасида 48-варағидан 79-варағигача бўлган оралиқни эгаллайди. Асар аниқ-тиниқ насх хатида ёзилган, аммо унда кўп имло хатолар мавжуд. Баъзи Қуръон оятларининг ёзилишида ҳам хатоликлар бор. Шунга қарамай, асар сўзларнинг тушиб қолиши ва бошқа нуқсонлардан деярли холи. Котиби Ибн ал-Адийм бўлиб, ҳ. 503/1110 м. йилда кўчирилган. Ушбу қўлёзманинг фотонусхаси Қоҳирадаги “Дору-л-кутуб ал-Мисрийя” кутубхонасида 3282ج рақами остида сақланмоқда. Шунингдек, Ҳ.Зайдон ушбу қўлёзмадан кўчирилган янги нусха ҳам борлигини айтиб ўтган [1:16].

Ҳ.Зайдон қадимий (3585ج) нусханинг ўлчамлари ва сатрлар миқдори ҳақида маълумот бериб ўтмагани боис, биз ушбу жилд – тўпламдаги бошқа асарларни нашрга тайёрлаган тадқиқотчиларнинг ишларига мурожаат қилишимизга тўғри келади. Ушбу тўплам таркибидан биринчи жой олган “ал-Масоилу-л-макнуна” асарини нашрга тайёрлаб, 1980-йилда чоп эттирган мисрлик олим Муҳаммад Жуюший нашрнинг муқаддимасида тўпламнинг сақлов рақамини “145 تصوف” деб келтирган ва ушбу нусха Ҳ.Зайдоннинг нашрига асос бўлганини таъкидлайди [2:37]. М.Жуюший ушбу маълумотни Ҳаким Термизийнинг илмий мероси атрофлича ёритилган бошқа бир тадқиқотида ҳам келтириб ўтган ҳамда унинг ягона нусхада сақланиб қолганини ҳам қайд этган [3:55]. Аммо М.Жуюшийнинг ушбу тўпламдаги “Таҳсил назоири-л-Қуръон”нинг таркибий тузилиши ва хусусиятлари ҳақида келтирган маълумотлари Ҳ.Зайдоннинг нашридан кескин фарқ қилади. М.Жуюший қўлёзманинг тавсифий хусусиятлар ҳақида қисқача маълумот келтириб ўтган. Хусусан у котибнинг исмини Муҳаммад ибн Ҳибатуллоҳ ибн Абу Жирод деб келтиради. Тўпламдаги ўзи тадқиқ қилган “ал-Масоилу-л-макнуна” асарининг ҳар бир бетида 21 сатр, ҳар сатрда 11тадан сўз бор, кўчирилган санаси ҳижрий 593 йили 17-жумоди-л-уло деб кўрсатган.

М.Жуюший қўлёзма ҳақида бошқа маълумот келтирмаган.

М.Жуюшийнинг тақдим этган маълумотлари етарли эмаслиги ва айрим жиҳатлари Ҳ.Зайдон келтирганларидан (сақлов рақами, кўчирилган вақти, котибнинг исми, асарнинг таркиби) фарқли экани боис, уларнинг ўзи билан кифояланиш қўшимча чалкашликларни юзага келтиради. 3585ج тўпламидан жой олган охирги асар – “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” эса 2017-йилга қадар нашр этилмаган эди. Ушбу асарнинг илмий нашри Ҳусом Абу-р-Раҳаб ва Одил аз-Зарқий бошчилигидаги бир гуруҳ мисрлик тадқиқотчилар томонидан тайёрланган бўлиб, у ҳам айнан Искандария нусхасига асос сифатида таянган. Ушбу нашрда Искандариянинг Баладия кутубхонасидаги 3585ج рақамли нусха Ҳаким Термизийнинг учта асарини ўз ичига олиб, улар “ал-Масоил ал-Макнуна”, “Таҳсил назоири-л-Қуръон” ва ушбу китобимиз (“Китобу-р-радд ала-л-муаттила”). Ушбу тўплам варақларининг сони 125та. Китобимиз (“Китобу-р-радд ала-л-муаттила”) тўпламдаги энг охиргиси бўлиб, 45 варақдан ўрин олган. Сатрлари 22 қатор. Ўлчами 24x17 см. 80-варақдан бошланиб, 124-варақда тугайди. Йирик насх хатида ёзилган ва тиниш белгилари бор – кўчирувчи ҳар бир ҳадис охирига доирасимон тиниш белгилари қўйган... нусха кўчириш ҳижрий 593-йилнинг 17-жумоди-л-уло санасида Муҳаммад ибн Ҳибатуллоҳ ибн Муҳаммад ибн Ҳибатуллоҳ ибн Абу Жирода қўли билан ниҳоясига етказилгани келтириб ўтилган [4:50].

Юқорида келтирилган маълумотлар тўпламнинг сақлов рақами бўйича Ҳ.Зайдон келтирган рақам (3585ج) билан мувофиқ келгани ҳолда, М.Жуюший келтирган сақлов рақамига (145 تصوف) номувофиқ келади. Аммо, котибнинг исми ва кўчирилган вақти М.Жуюший келтиргани билан деярли бир хил. Ҳ.Зайдон котибнинг исмини Ибн ал-Адийм деб келтириб, кўчирилган вақтни ҳижрий 503 деб кўрсатган. Бу эса, “Таҳсил назоири-л-Қуръон” ўзи билан бир жилддаги икки асардан 90 йил илгари кўчирилган, деган хулосага олиб келади. Тўпламнинг бошидан жой олган “ал-Масоилу-л-макнуна” ва охиридан жой олган “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” асарлари айнан битта вақтда (ҳ. 593 17/жумоди-л-уло) кўчириб тугатилиб, уларнинг ўртасидаги асар 90 йил аввал бошқа котиб томонидан кўчирилган бўлиши камёб ҳолат. Ушбу чалкашликлар “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” нашрида келтирилган нусха кўчирувчи котиб ҳақидаги маълумот орқали қисман ўз ечимини топади:

“Тўпламнинг кўчирувчиси – қози, зоҳид Абу Ғоним Муҳаммад ибн Ҳибатуллоҳ ибн Муҳаммад ибн Ҳибатуллоҳ ибн Аҳмад ибн қози Абу-л-Фазл Ибн ал-Адийм ал-Уқайлий ал-Ҳалабий бўлиб, у мусанниф (Ҳаким Термизий) китобларининг кўпини кўчиргандир [4:49].

Юқорида келтирилган парчадан маълум бўладики, Ҳ.Зайдон котиб деб келтирган Ибн ал-Адийм билан Муҳаммад ибн Ҳибатуллоҳ айнан бир шахс бўлиб, Ҳ.Зайдон котибнинг исми ўлароқ шажаранинг охирги қисмини, М.Жуюший эса бош қисмини олган. Ҳ.Абу-р-Раҳаб ва О.Зарқий бошчилигидаги тадқиқотчилар гуруҳи эса котибнинг тўлиқ исмини келтирганлар. Демак, айни тўпламнинг турли қисмларини турли даврларда нашрга тайёрлаган тадқиқотчилар айнан битта манбага таянганлар, деган хулосани айтиш мумкин.

Кейинги масала – М.Жуюшийнинг келтирган тартиб рақамидаги (145 تصوف) фарқ масаласи. “Таҳсил назоири-л-Қуръон”ни 1969-йилда нашр қилинган Ҳ.Зайдон ҳам, “Китобу-р-радд ала-л-муаттила”ни 2017-йилда нашр қилган тадқиқотчилар ҳам асос манбанинг сақлов рақамини 3585ج деб келтирганлар. Искандариянинг Баладия кутубхоанасининг энг янги каталогида ҳам қўлёзма тўпламнинг сақлов рақами айнан 3585ج деб келтирилган [5:333]. Ушбу зиддият сабаби М.Жуюший тўпламнинг каталогдаги тартиб рақамини сақлов рақамининг ўрнига ёзиб кетишига бориб тақалса керак. Чунки, Искандариянинг Баладия кутубхонаси каталогларида барча қўлёзмалар рақамлар ва ج (бу ўринда араб алифбосидаги “жим” ҳарфи “жилд” маъносида қўйилган) ҳарфи билан белгилаб чиқилган, М.Жуюший келтирган тартибдаги рақам ва мавзу билан эмас. Мавзулар бобларга қўйилган ва М.Жуюший келтирган рақам катта эҳтимол билан каталогдаги тасаввуфий асарлар бобидаги 145-тартиб рақам бўлиши керак.

Юқорида келтирилган маълумотлар асосида Ҳаким Термизийнинг учта асарини ўзи ичига олган ва таркибида “Таҳсил

назоири-л-Қуръон”нинг ягона нусхаси мавжуд қўлёзма тўпламнинг тавсифий хусусиятлари қуйидагилардан иборат дейиш мумкин:

– тўпламнинг умумий ҳажми 125 лавҳа[1] яъни варақдан иборат [4:50].

– тўпламдаги асарлар жойлашуви:

1) “ал-Масоилу-л-макнуна” 1-47 лавҳалар;

2) “Таҳсил назоири-л-Қуръон” 48-79 лавҳалар [1:16];

3) “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” 80-124 лавҳалар [4:50];

– тўпламдан жой олган асарларнинг барчаси бир вақтда бир котиб томонидан ҳижрий-қамарий тақвимда 593-йилнинг 17-жумоди-л-уло санада кўчирилган бўлиб, бу милодий тақвимда 1197-йилнинг 13-апрелига тўғри келади. Котиби – Абу Ғоним Муҳаммад ибн Ҳибатуллоҳ ибн Муҳаммад ибн Ҳибатуллоҳ ибн Аҳмад ибн қози Абу-л-Фазл Ибн ал-Адийм ал-Уқайлий ал-Ҳалабийдир. “Таҳсил назоири-л-Қуръон”ни нашрга тайёрлаган Ҳ.Зайдон бу масалада котибни Ибн ал-Адийм, кўчирилган санани ҳ. 503/1110 м. деб кўрсатиб, чалкашликка йўл қўйган;

– тўплам тўлиғича аниқ насх хатида кўчирилган бўлиб, матн ҳар бир бетда 22 қатор. “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” ноширлари ва Искандария кутубхонаси каталогида ҳам сатрлар сони айнан шундай кўрсатилган. М.Жуюший “ал-Масоилу-л-макнуна” нашрида нима сабабдан сатрлар сонини 21 қатор, деб бергани номаълум. Балки, у Ҳ.Зайдон келтириб ўтган янги нусхага таяниб шундай деган бўлиши мумкин. Ҳ.Зайдон эса қадимий нусханинг бу жиҳати ҳақида маълумот бермаган.

– тўпламнинг ўлчамлари Искандария кутубхонаси каталогида 24x15,5см [5:333], “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” нашрида эса 24x17см [4:50], деб келтирилган. Бундай зиддият қўлёзма муқова билан ва муқовасиз ўлчанишининг натижасида ёки бошқа бир сабаб билан юзага келиши мумкин. Умумий кўрсаткичларда катта фарқ йўқ. Ҳ.Зайдон ва М.Жуюший ўз нашрларида бу тўғрисида маълумот келтириб ўтмаганлар.

– тўплам яхши сақланган, нуқсонсиз, намлик таъсири ўтган ва тешилган жойлари бор. Жилддан бўшаб, узилган, оқ қоғоз билан ямалган ва охирида кўчган жойлари ҳам мавжуд [5:333; 4:50].

Аввал айтиб ўтилганидек, Ҳ.Зайдон “Таҳсил назоири-л-Қуръон”нинг янги кўчирилган қўлёзмаси ҳам мавжуд бўлиб, у “Дору-л-кутуб ал-Мисрийя” кутубхонаси фондида 61591ب рақами остида сақланиши ҳақида ҳам маълумот келтириб ўтган. Унинг айтишича, ушбу қўлёзма нусханинг юзага келишига 3585ج/II Искандария нусхаси асос бўлган. Ҳ.Зайдоннинг таъкидлашича, ушбу нусха хатоларга тўла бўлиб, бунинг сабаби нусха кўчирувчининг матнни яхши тушунмаганига бориб тақалади. Шунга қарамай, ушбу янги қўлёзмада қадимий нусхадаги Қуръон оятларининг ёзилишида йўлга қўйилган айрим камчиликлар тўғрилаб кетилишига алоҳида эътибор қаратилган. Асар 80 саҳифадан (бет) жой олган бўлиб, Ҳар бир саҳифада 21 сатр, ўлчами 26x19 см[1/:16].

Ҳ.Зайдон қўлёзманинг “янги” эканини айтган ҳолда, унинг кўчирилган вақти ва котиби ҳақида маълумот бермайди. М.Жуюший ҳам бу нусха тўғрисида ҳеч қандай маълумот келтириб ўтмаган. “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” ноширлари келтирган маълумотлар эса Ҳ.Зайдон келтирганидан бироз фарқли. Улар “Дору-л-кутуб ал-Мисрийя” кутубхонаси фондидаги 19370ب рақамли микрофильмдан фойдаланган бўлиб, унинг қўлёзмаси Искандария нусхасидан кўчирилганини айтишган. Варақлари сони 73-варақ, сатрлари 21 қатордан, ўлчами 22x13 см. Бир текис насх хатида кўчирилган ва тиниш белгилари бор. Оқ (бўш қолдирилган) ўринлари бор, уларнинг ёнига ҳошия сифатидан “асл нусхада оқ” деб ёзиб кетилган. Кўчириб тугатилган сана якшанба куни 12-жумоди-л-уло, ҳижрий 1355-йил. Бу сана милодий 1936-йил 30-августга тўғри келади. Котиби Маҳмуд Ҳамдий “Дору-л-кутуб ал-Мисрийя”нинг молияси асосида (буюртмасига кўра) кўчирган.

Шу ўринда айтиб ўтиш жоизки, ҳижрий 1355-йилнинг 12-жумоду-л-уло санаси 1936-йилнинг 30-июни, пайшанба кунига тўғри келар экан. Ҳижрий 1355 12-13 жумоду-с-соний санаси эса ҳақиқатан ҳам 1936-йилнинг 30-августи якшанба кунига мувофиқ келади. Бу ўринда мўлжал учун ҳафта куни аниқроқ экани

[1] Ушбу рақам “Таҳсил назоири-л-Қуръон”га қадар бўлган варақлар сонидан ва қўлёзманинг бенуқсон экани жиҳатидан келиб чиқади, аслида каталогда ва М.Жуюший тайёрлаган “ал-Масоилу-л-макнуна” нашрида ҳам ушбу асарнинг ҳажми келтириб ўтилмаган.

эҳтимолидан кўчирилган ой жумоду-л-уло эмас, жумоду-с-соний бўлиши керак.

Ушбу қўлёзманинг фотонусхаси Ўзбекистон халқаро ислом академияси Илмий тадқиқотлар ва инновацион лойиҳалар марказида сақланади. Унинг тавсифи ЎзР ФА томонидан тайёрланган ва нашр этилган “Термизлик олимлар асарларининг жаҳон фондларидаги қўлёзмалари каталоги”да келтириб ўтилган. Унга кўра қўлёзманинг кўчирилган йили 1355/1936, котиби Маҳмуд Ҳамдий. Ҳажми: 41 варақ (202а-242б). Сатрлар сони 21 қатор. Ўлчами 30х21[6:27].

Демак, иккинчи “янги” қўлёзма ҳам худди қадимий нусха каби учта асарни ўз ичига олган ва асарларнинг жойлашувини ҳам асл нусхадаги каби сақлаб қолинган. Сатрлар сони 22 қатордан 21 қаторга ўзгарган. Кўчирилган йили1355/1936. Котиб Маҳмуд Ҳамдий. Аммо ўлчамлар ва ҳажм борасида Ҳ.Зайдон бошқа (26х19, 80 бет), “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” ноширлари бошқа (22х13, 73 варақ), ЎзР ФА эса бутунлай бошқа (30х21, 41 варақ) маълумотларни кўрсатиши яна зиддиятли ҳолатни юзага келтиради. Бу вазиятда Ҳ.Зайдон маълумотлари ишончлироқ дейиш мумкин ва бу қуйидаги таҳлилий хулосаларга таянади:

Ҳ.Зайдон “янги” нусханинг ўлчамларини батафсил келтирганидан, у бунга қатъий ишонч билан айтган. Ҳ.Зайдоннинг асарнинг ҳажмини 80 бет келтириши ЎзР ФА тавсифидаги 41 варақка тўғри келади, чунки ҳар бир варақда иккитадан бет бўлиши ҳажман 80-81 бет бўлади. “Китобу-р-радд ала-л-муаттила” ноширлари ва ЎзР ФА ўлчам масаласида микрофильм ва фотонусханинг ўлчамларига таянганлар. Бу эса қўлёзма нусханинг ўлчами ҳақида аниқ тасаввурни бермайди. Шунинг учун ўлчам масаласида Ҳ.Зайдон келтирган маълумотларга таяниш тўғрироқ бўлади. Ушбу келтириб ўтилган маълумотлардан “Таҳсил назоири-л-Қуръон” асарининг ҳозирда жаҳон фондларида мавжуд қўлёзмалари ҳамда фотонусха ва микрофильмлари ҳақида тўлиқ тасаввур ҳосил қилиш мумкин. Тавсифий маълумотлар турли тадқиқотчилар томонидан турли фарқлар билан тақдим этилган бўлсада, улардаги умумий жиҳатлар қўлёзманинг хусусиятларини акс эттиради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ҳаким Термизий. Таҳсил назоири-л-Қуръон. Нашрга тайёрловчи Ҳусний Зайдон. Қоҳира: Матбаату-с-саода, 1969.
2. Ҳаким Термизий. ал-Масоил ал-Макнуна. Нашрга тайёрловчи М.И. ал-Жуюший. Қоҳира: Дору-т-туроси-л-арабий, 1980.
3. ал-Жуюший, М.И. ал-Ҳаким ат-Термизий – диросатун ли-осориҳи ва афкориҳи. Қоҳира: Дору-н-наҳзати-л-арабийя, 1980.
4. Ҳаким Термизий.. ар-Радд ала-л-муаттила. Бир гуруҳ тадқиқотчилар нашрга тайёрлаган. Гиза: ар-Равза ли-н-нашр ва-т-тавзеʻ, 2017.
5. Ҳаким Термизий. Будувв аш-шаън. Байрут: Дор ал-кутуб ал-илмийя, 1980.
6. Фиҳрис махтутот баладийяти-л-Искандария (Искандария Баладияси қўлёзмалари каталоги). Искандария: ал-Ҳайъату-л-омма ли-мактабати-л-Искандарийя, 1998. – Б. 333.
7. Термизлик олимлар асарларининг жаҳон фондларидаги қўлёзмалари каталоги. Тошкент: Фан, 2018.
8. Уватов У., Усмонов И. Термизлик икки аллома. Тошкент: ТИУ НМБ, 2017.
9. Уватов У. Икки улуғ донишманд. Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги НМИУ, 2017.
10. Усмонов И. Наводир ал-усул ҳикматлари. Тошкент: Фан, 2009.